

Illés Kornél András

Távol-keleti pénztörténet I.: Kína

Eredeti megjelenés:

<https://ujkor.hu/content/tavol-keleti-penztoritenet-kina>
2017. augusztus 13.

A pénz és az azt megtestesítő fizetőeszközök megkerülhetetlen szereplői az emberi civilizáció történetének, a pénz múltjának bizonyos elemei pedig számos esetben összekötő kapocsként funkcionáltak a világ különböző kultúráinak történetei között. Ugyanakkor számos olyan hagyomány is kialakult a fizetőeszközök több ezer éves fejlődése során, amely különlegessé tette az egyes pénzrendszereket. A cikkünkben a világ két olyan területére szeretnénk kalauzolni az olvasót, melyek múltbeli fizetőeszközeit tanulmányozva számos sajátos hagyományra bukkanhatunk.

Kína pénztörténetében sokáig meghatározó szerepet játszottak a bronzból, öntéses technológiával¹ készült fizetőeszközök. A jellegzetes kínai érmék, a venek előfutárainak azok a Kr. e. 7-4. században fokozatosan elterjedő bronzöntvények tekinthetők, amelyeket a szakirodalom többnyire a „tárgypénz” összefoglaló néven emleget. Ezek tulajdonképpen bizonyos használati tárgyak – elsősorban kések és ásók – kicsinyített másai voltak, amelyeket különböző feliratokkal láttak el. A venek jellemző formakincse először az úgynevezett pan-liang típusú pénzekben jelent meg, melyeket Csin Si huang-ti császár vezetett be, miután Kr. e. 221-ben egyetlen államba fogta össze a korábban egymással háborúzó királyságokat. Ezek bronzból készült kerek érmék voltak, közepükön négyzet alakú lyukat alakítottak ki. Ez a jellegzetesség egyrészt gyakorlati célokat szolgált: zsinórokra felfűzve könnyebb volt tárolni és szállítani az érméket. Másrészt azonban a pénzek formája szimbolikus jelentést is hordozott: a kínaiak ebben az időben a földet négyszögletesnek hitték, amire félgömb alakú boltozatként

¹ Az öntött pénzek elkészítési módja a következő: a pénz előlapjának (az érme elülső oldala, a modern pénzekben többnyire valamilyen kép található rajta, hétköznapi szóhasználatban „fejnek” is nevezik) és hátlapjának (az érme hátulsó oldala, a modern pénzekben itt található az értéket jelölő felirat, a hétköznapi szóhasználatban „írásnak” is nevezik) megfaragják a negatívját, majd ezeket egymáshoz illesztik. Az így kialakított, a majdani pénz formáját kiadó üreget ezután egy erre a célra kiképzett csatornán keresztül feltöltik olvasztott fémme. A fém megszilárdulása után az öntőformát szétszedik, kiveszik belőle a kész érmét, az öntőcsatornában maradt fémből képződő „farkincát” levágják, az utána maradt csonkot pedig lereszelik. Erre vonatkozóan ld.: Williams, Jonathan (szerk.): A pénz története. Ford.: Friedmann Károly. Novella. Bp., 1999. 141. p./210. sz. képaláírás

borul az égbolt, a négyzet alakú lyukkal rendelkező kerek érme tehát a világmindenség felépítését is tükrözte. A lyuk mellett a venek másik alapvető jellegzetessége az egyik oldalukon látható kettő vagy négy írásjel. A kínai érmék fejlődése során összesen háromféle típus váltotta egymást, melyek neveit a rajtuk olvasható írásjelek adták. Az első típus volt a pan-liang. Az ezeken az érméken található jelek az érme tömegét adták meg.

Kínai bronz késpénz, Kr. e. 250-221 (Forrás: numismatics.org)

A pan-liangot Kr. e. 118-ban váltotta fel a vu-csu típus. Ezek az érmék formai jegyeiket és anyagukat tekintve megegyeztek a pan-liangokkal, mindössze a tömegük változott meg. A tömeg módosulásával azonban az érmék feliratát is módosítani kellett, emiatt a vu-csut önálló típusnak tekinthetjük. Lényeges változást hozott azonban a Kaj-jüan tung-pao bevezetése Kr. u. 621-ben. Az új érmetípus továbbra is bronzból készült és a pénz közepén található lyuk is megmaradt, azonban kettő helyett már négy írásjel volt rajta, valamint a felirat jelentése is módosult, már nem a pénz tömegét tüntették fel az érméken. A négy írásjelből kettő az uralkodó által az adott korszak számára választott mottó volt (tehát lényegében a kibocsátás idejét lehetett megtudni belőlük), kettő pedig az érme fizetőeszköz mivoltát igazolta (tung-pao – jelentése a címben is idézett „forgalomban lévő kincs”).² A Kaj-jüan tung-pao Kína egyik legsikeresebb korszakában, a Tang-dinasztia alatt vált hivatalos fizetőeszközzé. A Tangok Kr. u. 7-10. századi uralkodása alatt a kínai kultúra a Távol-Kelet számos területén meghatározóvá vált. A kultúrával együtt pedig a kínai pénzrendszer is egyre nagyobb teret hódított magának, a kínai veneket alapul véve készültek többek között Korea, Japán és Vietnám fizetőeszközei is³

² A fordításért ld.: Williams, Jonathan: i.m. 139. p.

³ A kínai érmék fejlődéséről és hatásairól ld.: Uo. 135 – 143. p., Garami Erika: Pénztörténet. TAS-11. Bp., 2007. 65 – 69. p.

Kaj-jüan tung-pao típusú bronz érme, Kr. u. 618-627 (Forrás: numismatics.org)

A kínai pénztörténet egyik legismertebb eleme a papírpénz használatának az európai bankjegyeket évszázadokkal megelőző bevezetése. A papírpénzt először a Szung-, valamint a Kína északi részét meghódító Csin-dinasztia alatt vezették be a Kr. u. 12. században.⁴ A Szungok államában összetett pénzrendszer valósult meg, amely a bronz érmékre, az újonnan bevezetett papírpénzre, valamint az állami kifizetésekben egyre nagyobb szerepet játszó egységnyi tömegű ezüstrudakra épült. A Csin uralkodók ezzel szemben nem adtak ki saját vent, egy ideig a korábbi császárok még forgalomban lévő érméit használták, egészen az 1190-es évekig. Ezután az érmék helyett egyre inkább a papírpénz vált meghatározóvá a Csin területeken, bár a Szungokhoz hasonlóan az állam gyakran ezüstitömböket is használt bizonyos kiadások kifizetésére (ilyen volt például a katonák zsoldja is).

⁴ A Szung-dinasztia Kr. u. 960-ban vette át az uralmat Kína felett, 1125-27-ben azonban a nomád dzsürcsik élén álló Csin-dinasztia megsemmisítő vereséget mért rájuk. A Csinek azonban csak az északi területeket tudták megszállni, a bukott Szung császár leszármazottai pedig a déli területeken önálló államot alakítottak ki – így egészen a 13. század utolsó harmadában bekövetkező mongol hódításig párhuzamosan uralkodott a Szung- és a Csin-dinasztia. – Id.: *Paludan, Ann: Kínai császárok krónikája*. Ford.: Zsuppán András. Móra. Bp., 2009. 119–148. p.

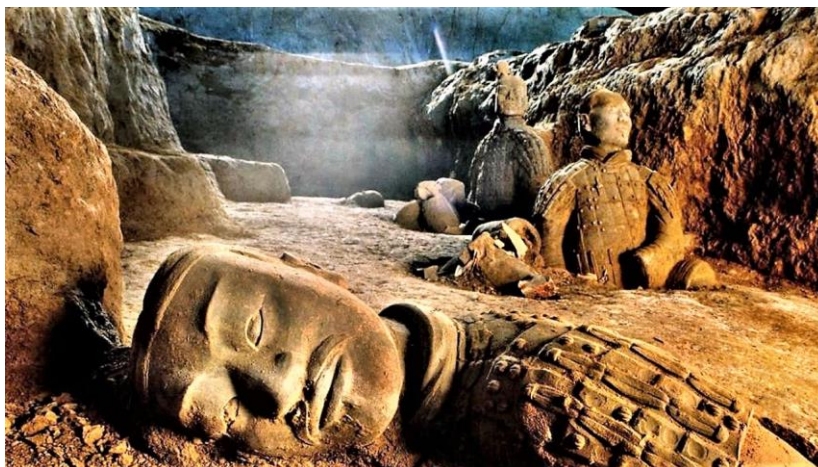
A papírpénz használatának a 13. század végén bekövetkező mongol hódítás adott lökést. Kína első mongol császára, az 1368-ig uralkodó Jüan-dinasztiát megalapító Kübláj⁵ az 1260-as években alapvető pénzügyi reformot hajtott végre. Ekkor új papírpénzt vezetett be, amely egészen a Jüan-dinasztia bukásáig forgalomban maradt, értékállóságát pedig az volt hivatott szavatolni, hogy a jegyeket az állam elvben köteles volt beváltani ezüstitömbökre, ha a tulajdonosuk ezt igényelte. Az új papírpénz bevezetésével párhuzamosan kivonták a forgalomból a bronz érméket, ettől kezdve – néhány rövidebb szünettől eltekintve – a Jüan-dinasztia bukásáig kizárólag a papírpénz volt a törvényes fizetőeszköz Kínában. 1287-ben bevezettek egy újabb típusú papírpénzt, amely a Kübláj által meghonosított típus jegyeivel párhuzamosan forgott. Elvben az új pénz nagyobb értékű volt, mint a régi, ennek ellenére a belé vetett bizalom meglehetősen csekély volt, így a régi és az új jegyeket a kereskedők közel azonos értéken fogadták el a gyakorlatban.

Kínai papírpénz, 1368-1399 (Forrás: numismatics.org)

⁵ Id.: *Paludan, Ann*: i.m. 148 – 153. p

A 14. század legelején megkíséreltek egy harmadik papírpénzfajtát is forgalomba hozni. Az új jegyeket azonban nem sokkal a bevezetésük után irracionális mennyiségben kezdték el nyomtatni, ami elszabaduló inflációt eredményezett. A helyzet annyira súlyossá vált, hogy az állam pár évvel a bevezetése után kénytelen volt kivonni a forgalomból az új pénzt. Az 1340-es években azonban újból fokozódó inflációval kellett szembesülniük a Jüanok pénzügyi szakembereinek. Ugyan egy újabb pénzügyi reformmal megpróbálták stabilizálni a helyzetet, az intézkedések azonban nem érték el a kívánt hatást, a Jüanok 1368-as bukásukig nem tudták stabilizálni birodalmuk pénzügyi helyzetét. A problémák megoldása a mongol eredetű dinasztiát váltó Mingekre maradt. Ők kezdetben az érmék visszavezetésével és egy a papírpénz és a ven párhuzamos forgalmán alapuló pénzrendszerrel kísérleteztek, de az 1430-as évekbe leálltak az új érmék készítésével és ismét kizárólag a papírpénzen alapuló rendszert akartak bevezetni. Ez a próbálkozás azonban súlyos kudarcba torkollott, a Ming jegyek igen gyorsan elértéktelenedtek, azokat szinte kizárólag az állami terhek befizetésére használták. A mindennapi pénzhasználatban meglehetősen sajátos helyzet alakult ki: a nagyobb értékű ügyleteknél a tömb tömegét igazoló bélyegekkel ellátott ezüstdarabokat használtak, a kisebb értékű kifizetéseknél pedig egyre népszerűbbek lettek a különféle magánvállalkozók által készített, a bronz venek formai jellegzetességeit magukon viselő érmék. Ez a nem mindennapi gyakorlat az egész 15. században meghatározó volt, a Ming uralkodók csak a 16. század elején kezdték a magánpénzverdék visszaszorítását célzó reformokba.⁶

Illés Kornél András

⁶ A kínai papírpénz a 16. század előtti fejlődéséről ld.: *von Glahn, Richard: Fountain of Fortune. Money and Monetary Policy in China 1000–1700.* SMC Publishing. Taipei, 1997. 1–112. p.; *von Glahn, Richard: Silver and the Transition to a Paper Money Standard in Song Dynasty (960–1276) China.* 2010. <http://www.econ.ucla.edu/workshops/papers/History/Von%20Glahn.pdf> [Utolsó elérés: 2017. 08. 02.]; *von Glahn, Richard: Monies of Account and Monetary Transition in China, Twelfth to Fourteenth Centuries.* In: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 53. (2010.) 3. sz. 463–505. p., Garami Erika: i.m. 65–69. p.